

GORIŠKI LIST

LETO II. - ŠTEV. 11.

GORICA 7. FEBRUARJA 1945.

CENA 1 LIRA

„Goriški list“ izide vsako sredo in soboto zjutraj. - Uprava in uredništvo v Gorici, Corso Verdi 47. Tel. štev. 292 - Oglasi se zaračunavajo po ceniku

Spedizione in abbonamento postale 2° gruppo
Poština plačana v gotovini

Celoletna naročnina: 104.— lire, polletna 54.— lir. Plačati v naprej. Cena izvozu v Ljubljani: 1.50 lire. — Račun pri Cassa di Risparmio Gorica

Rešimo slovensko kulturo

Nam Slovencem beseda kultura ni prazna fraza, za katero bi skrivali morda svojo duhovno revščino, temveč nam je zelo stvarna resnica, ki nam daje moč in čvrsto voljo za obstanek in za nadaljne življenje, kljub vsem pretresljajem, kakor jih v naši zgodovini še nismo doživeli, pa jih je danes ogromno. Iz viharjev časa, iz srdite burje današnjih dni, moramo rešiti predvsem dvoje: svojo narodnost in svojo kulturo. V enem naših prejšnjih uvodnikov smo točno povedali, kaj razumemo pod kulturo, namreč vse, kar je plemenitega v nas, svojo vero, svojo ljubezen do matere jezika, do naših običajev, do vsega, kar je plemenitega, vzvišenega v nas, do vsega, kar nas dviga nad stopnjo mrtve snovi in tope živali. Šele kultura napravi iz nas ljudi, šele kultura tvori iz skupka ljudi zopet višji pojem: narod.

Naša narodna zgodovina ve dosti pričati o izrednem prizadevanju našega naroda, da se kulturno dvigne, da napreduje in da se uvrsti med resnično izobražene evropske narode. To prizadevanje naših slovenskih prednamcev se je v polni meri posrečilo in omika Slovencev se je mogla pred prvo svetovno vojno kosati s slehernim drugim narodom, pa tudi v razdobju med prvo in drugo svetovno vojno je slovenski narod znatno napredoval ter korakal s krepko voljo naprej in kvišku. Žal pa delu slovenskega naroda ni bilo v tako obilni meri dano sodelovati pri tem stremljenju in ta del smo bili ravno mi, primorski Slovenci. Prav pri nas pa je bila žeja in lakota po kulturi tem večja in tem močnejša, ker se nismo mogli udeleževati.

Poldrugo leto je tega, kar je nam, primorskim Slovencem, zopet dovoljeno slovensko kulturno življenje. Naleteli pa smo na mnoge nasprotnike, o čemer pričajo nešteti neljubi dogodki v Gorici sami, še bolj pa na deželi, kjer lastni bratje preganjajo slovensko tiskano besedo, kjer onemogočajo dovoz poštenih knjig in preprečujejo vsak stik s slovensko kulturno centralo, to je z Ljubljano in z Gorico, ki se je že krepko uveljavila kot samozavestna podružnica. O drugih nasprotnikih, ki so proti vsemu, kar po slovenski kulturi diši, niti ne govorimo.

Očitno pa gremo v še hujše viharje in ako ne bomo čvrsti, kdo ve, kako bo z našim čolnicem. Z vzhoda grozi barbarstvo brez primere, doma groze mnoge nevarnosti — „boš rod, ki bivaš tod, boš v duši čvrst?“

Še je čas, da nam, brodarjem našega čolnika priskočijo na pomoč tudi tisti dosedanji omahljivci in zabavljivci, ki so dobro poldrugo leto stali ob strani in imeli za naše napore le omalovažujoče ali karajoče besede, če ne kaj hujšega. Pripravljani smo na vse to pozabiti, zakaj nikdar nismo dovolili v njihovo narodno zavednost, pač pa smo imeli dvom v njihovo pošteno voljo. Ne zaradi nas brodarjev, ki smo

NEMŠKI PROTINAPADI NA VZHODU

Srditi boji za Marienburg - Sovjeti nastopili z novimi okrepitevami - Ponesrečeni poskusi Američanov za predore na zahodu - Povečan nasprotni pritisk v Zgornji Alzaciji - Nastopi nemški podmornic

Položaj na vzhodni fronti je po nemških poročilih naslednji:

Boljševikom se je posrečilo s pehoto in oklepniškimi silami prodreti do Friškega zatoka (Frischer Haff), nato pa so nastopile močne nemške oklepniške čete z juga i vzhoda ter zopet vzpostavile zvezo s Kraljevim gradcem (Königsbergom), potem, ko so uničile glavino nekega sovražnega polka ter pregazile sovjetske položaje. V Letoniji (Kurlandsko) se je ponesrečil ponovni poskus sovražnika, da bi predrl skozi nemške čete vzhodno Lijepave. Pri tem so boljševiki izgubili 73 oklepnikov in so s tem tudi možnost, da bi nadaljevali s svojo ofenzivo.

Na srednjem odseku boljševiki vzodno Frankfurta ob Odri še niso v položaju, da bi pričeli z odločilno bitko, ker jim močno nemško letalsko obstrejevanje povzroča zmedo v dovozu okrepitev. Omejujejo se le na krajevne izpade. Moštvo Küstrina nudi boljševikom trdovraten odpor. Južno Pomorjanskega in Zakodne Prusije so bili vsi boljševiški napadi zavrnjeni. Garnizije v Elbingu, Schneidemuehlu, Marienburgu in Elbingu so vzdržale vse sovražne napade.

Na šlezjskem bojnem področju so boljševiki dovedli okrepitev iz svojih mostišč čez Odro na ozemje med Oppelnom in Vratislavo ter pričeli s hudimi napadi pri Briegu. Posrečilo se jim je z vdornim glinom predreti do kraja Grottkau. Nemški napad s srani pa je ta klin odrežal od operacijskega izhodišča in ga skoraj do malega ostanka uničil. Severno Ratiborja so nemške čete odstranile neki boljševiški

priljubljeni žrtvovati vse, zaradi našega čolnika smo pripravljani marsikaj pozabiti, vse odpustiti in jih sprejeti med se, da rešimo skozi viharje čolnic, na katerem vozimo in upajmo, da bomo tudi pripeljali v mirnejše, varnejše vode svojo slovensko narodnost, našo slovensko kulturo. Kličemo vse, ki so pripravljani priti vsaj sedaj na skupno delo! Kdor pa sedaj omahuje in se sedaj obotavlja ali bi celo rad nas oviral pri reševanju slovenskih dobrin, za tega ni in ne bo usmiljenja ne pred narodom, ne pred našo zgodovino!

vdor, prav tako so bili zavrnjeni boljševiški vdorni poskusi med Ratiborjem in Plessom. Močni boljševiški napadi v Zahodnih Beskidih so obnemogli pred nemškim topovskim ognjem.

Tudi zahodna fronta je bila v znamenju srditih bojev. Zlasti so bile ogorčene borbe v zahodnem delu pogorja Eiffel, kakor v zgornji Alzaciji, med tem, ko na drugih odsekih ni prišlo do pomembnih bojev.

Severnoameriška prva in tretja armada sta poskušali z močnimi pehotnimi in oklepniškimi silami predreti na ozemlju med mestom Monschau (ob belgijski meji) in med Luksemburgom. Zagrizena nemška obramba je preprečila ta vdor, vendar so se morale nekatere nemške postojanke pomakniti vzhodno in južnovzhodno Monschau. Pred novimi črtami so se sovražnikovi napadi ponesrečili. Posebno velike izgube ljudi in oklepnikov so imeli Amerikanci vzhodno Schleidena.

Sedma severnoameriška armada je napadala v spodnji Alzaciji, pretežno pri Rothbachu, prav tako tudi proti nemškim postojankam pri reki Moder in zahodno mesta Hagenau. Te napade je nemško topništvo odbilo. Kjer pa so Amerikanci prodrli, so bili takoj zavrnjeni z nemškimi protinapadi.

V zgornji Alzaciji je okrepil sovražnik svoj pritisk na dosedanjih težiščih. Med Kolmarjem in Neu Breisachom je dovedel nove sile, s katerimi je doizkušal povečati svoje prej dosežene vdore. Med trdimi boji se je nemškim četam posrečilo razcepiti glavino sovražnih sil, in ji onemogočiti sleherni pridobitev ozemlja. Severno Herlisheima trajajo še srditi boji, zahodno Neu-Breisacha pa je moral sovražnik opustiti svoje napade zaradi visokih izgub.

Severno Mülhausna so se sovražnikom posrečili nekateri globji vdori, ki so zahtevali postopen umik nemških čet na postojanke ob severnem robu takozvanega „Nonnebruch“ gozda. Ob cesti Senheim-Ensisheim so se razvijali težki boji med oklepniki, pri katerih pa so končno prevladali nemški oddelki.

Iz zadnjega nemškega vojnega poročila posnemamo še:

Na Madžarskem so bili sovražni napadi južno jezera Velence odbiti. Severno Stolnoga Belega grada so nemški oddelki sovražnika proti vzhodu. Junaška posadka Budimpešte je bila močno razbremenjena z močnim posegom nemških lovskih in bojnih letal v te boje.

Povračilno daljnometno obstrejevanje Londona se nadaljuje.

U trdih bojih s sovražnim dovoznim ladjevjem so nemške podmornice potopile v angleških vodah sedem ladij s 54.400 Brt ter dva spremljevalna paruka. Opažena je bila potopitev treh nadaljnjih ladij s 13.000 Brt ter ene stražne ladj. Računati je z nadaljno izgubo sovražnih ladij, med katerimi je tudi en velik tovorni parnik s 20.000 Brt.

Meseca januarja so Angloamerikanci izgubili zaradi delovanja nemških lovskih letal in obrambnega protiletalskega ognja skupno 1339 letal, povečini štirimotornikov.

Jugoslovanski „regentski svet“ po Titovi milosti

Bern. — Po poročilih lista „Liberation“ se pripravlja nekakšna nova „Balkanska federacija“. Najbolj zanimivo je pri tem, da naj bi se osnovala nova država Epir, v katero bi bil vključen tudi severni grški Epir. V novo državo Makedonijo bi bile vključene bivša jugoslovanska, bolgarska in grška Makedonija s Solunom, Romunija bi obsegala Valahijo in Moldavijo ter Sedmograško, dalje bi Srbija dobila Bosno, v federacijo bi prišla Bolgarija brez Makedonije in končno Albanija.

Po poročilih iz Londone je regentski svet Jugoslavije sestavljen takole: general Simovič, dr. Šutej in inž. Dušan Serbec. Predsednik jugoslovanske vlade dr. Subašič je baje odpotoval s štirimi ministri v Beograd, da bi tam sestavil novo vlado. Šubašiča spremljajo predstavniki Tita iz Londona. Tito naj bi bil imenovan za poglavarja vlade in prvo dejanje nove vlade naj bi bilo priznanje nove poljske boljševiške vlade v Lublinu. Tako poročajo iz Berna.

Ing. Mirku Simčiču v spomin!

Dvoje žalosti nas druži danes, 6. februarja: pokopujemo pogumnega junaka iz Vipave, Dušana Klemenčiča, katerega zadnja pozemeljska pot je padla točno na tisti dan, ko je skoraj pod istimi okolnostmi izdihnil na Tolminkem njegov vzornik, prvi junak med junaki, ena izmed prvih žrtev, ki jih je dala naša Goriška, naš nepozabni inž. Mirko Simčič.

Ko je njegova ožja domovina, sončna Goriška, kraj njegovih staršev, klicala na pomoč, ko je zvala svoje sinove in sinove svojih sinov, se je med prvimi odzval pokojni inž. Mirko Simčič.

Ali je morda vedel, da gre žrtvovati svojo mlado kri za svojo ljubljeno Goriško, ko je s tako pogumnim zanosom odhajal iz Ljubljane, stopil med prvimi v domobranske primorske vrste in se tako junaško boril, dokler ni v burbi izkrcavel in padel. Pred letom dni nas je njegova smrt pretresla, danes nas navdaja z občudovanjem. V Mirku Simčiču vidimo oživiljenje slovenskega junaštva, brezpogojnosti, brezkompromisarstva, zakaj Mirko je bil mož - kljub svojim mladim letom, - mož iz celega lesa, nikakršen kompromisar. Kot tak je tudi padel in danes vemo, da je njegova smrt bogato obrodila, zakaj dala nam je nešteto borcev za resnično svobodo slovenskega naroda povsod, posebno na Goriškem.

Danes se ga spominjamo v Gorici, na Tolminkem, povsod po naši deželi, spominjali se ga bodo njegovi bojni tovariši, ki ga bodo počastili na pokopališču v Trstu, kjer čaka vstajenja in plačila za svoje junaštvo in svoje žrtve, mi pa še enkrat ponavljamo:

Slava Mirka Simčiča med nami ne bo minila tako dolgo, dokler traja med nami vera v Boga in boj proti zlu, proti kateremu se je on boril!

Sestanek „treh“ nekje ob Črnem morju?

Kakor pročajo iz Stockholma, se pripravlja sestanek vseh treh poglavarjev „zavezniških držav“ neznano nekje, baje v nekem mestu ob Črnem morju. Sestali naj bi se torej Roosevelt, Churchill in Stalin in kakor poročajo dopisniki iz nevtralnih držav, bi jih spremljale še bolj številne delegacije ter strokovnjaki za razna vprašanja, kakor svoj čas v Teteranu.

Junaška smrt domobranca Dušana Klemenčiča

Borba slovenskih domobrancev na Goriškem proti mednarodnemu komunizmu in tolovajstvu je zopet zahtevala novo žrtve, tokrat enega najboljših med najboljšimi — narednika Dušana Klemenčiča, ki je bil pri tolovajskem napadu v Vipavi smrtno ranjen, umrl pa je za posledicami ran v goriški vojaški bolnišnici.

V soboto, dne 27. januarja je vdrila skupina kakih 45 oboroženih komunistov, ki so slučajno in po izdajstvu izvedeli za strašno geslo, v vipavsko domobransko vojašnico ter pričeli metati ročne granate. Neki domobranec se je takoj zavedel nevarnosti položaja ter pričel streljati, narkar so se domobranci ogorčeno postavili v obrambo ter prešli v protinapad. Narednik Dušan Klemenčič je ravno naperil v srditem boju puško proti napadajočemu tolovaju, ko je eksplozirala bomba. Klemenčič se je zgrudil težko ranjen v trebuh, v desno roko in desno nogo ter razmrvarjen v obraz. Naši vrli domobranci so junško odbili zahrbtni, po izdajstvu omogočeni napad. V vojašnici so obležali štirje komunisti mrtvi, zunanaj vojašnice zopet štirje, precej pa jih je bilo težje ali lažje ranjenih, hitro zbežati jih je moglo komaj osemnajst. Izmed domobrancev je bilo šest ranjenih, najtežje ravno pokojni Dušan, takoj pa je padel samo domobranec Kokalj, ki je bil najbrže tisti, ki je prvi opazil sovražni napad. Kokalj je bil slovesno pokopan v Vipavi.

Dušan Klemenčič je bil pre-

peljan v goriško vojaško bolnišnico. Ako bi takoj po ranitvi bil operiran, bi morda okreval, toda med prevozom je že preveč oslabil. V bolnišnici je bil točno teden dni ter je v soboto okoli pol 8 zvečer izdihnil.

Pokojni Klemenčič je bil idealen fant. Rodil se je 10. septembra 1925 v Senčurju pri Kranju kot sin učitelja g. Alojzija, po rodu solkanskega rojaka, torej je bil pokojnik tudi sin Goriške. Bil je v sedmi šoli, ko pa se je osnovala slovenska domobranska vojska na Primorskem: se je ves navdušen prijavil vanjo. Globoko veren se je kot dijak udeleževal gibanja v verskih mladinskih organizacijah, srčno dobrega fanta so imeli vsi tovariši radi. Na dan napada je bil pri g. dekanu pri spovedi in pri sv. obhajilu, v bolnišnici pa je bil djan v sv. olje ter je skupno sestrami in z duhovščino opravljal molitve. Zadnjo noč pred smrtjo je premolil z njim tudi njegov oče.

Pokojnik zapušča užaloščenega očeta Alojzija - mati mu je umrla pred tremi meseci - brata domobranskega pod narednika Zorana in drugega - semenišnika - ter dve sestri, ki živita v Ljubljani. Užaloščenim naše globoko sožalje, pokojniku naj sveti večna luč. Junaku Dušanu slava!

Slovesen vojaški pogreb pokojnika je bil včeraj ob pol 4 popoldne na solkansko pokopališče, kjer je bil pokojnik položen kraj svoje stare matere, očetove mame.

Ljudska univerza

Danes zvečer ob 6. uri bo v prostorih Ljudske univerze predaval g. prof. Bednaržik Rado. Predavanje nosi naslov: Kako je Goriška v srednjem veku menjavala svoje gospodarje in kaj so ji ti nudili. - Vsi Slovenci so v ljudno vabljeni!

Iz Gorice

Čas hiti in s časom hitimo tudi mi. Če pogledamo malce v preteklost naše borbe za obstanek, pridemo do zaključka, da naša borba ni bila zastoj. Marsikaj se je izpremenilo. Spoznali smo, zakaj gre v tej dobi. Naša miselnost je postala jasna in začrtali smo si pot, po kateri že hodimo in bomo

tudi hodili. Naš narod je izprevidel, da le v resnici in pravici ter medsebojnem spoštovanju je naša rešitev. Sovražstvo ni nikdar rodilo dobrih sadov in jih tudi nikdar ne bo rodilo. Mi smo borili za svobodo našega naroda. Da pa to svobodo v pravem in čistem smislu besede dosežemo, je potrebna globoka in zdrava miselnost.

Naš narod je zdrav, poln ljubezni do domače grude, ceni in ljubi to zemljo v zlic temu, da mu ne nudi vsega tega, kar nudijo bogatejšim narodom rodovitna polja, gozdovi, rudniki itd. V potu svojega obraza dela in orje po ledinah in ko je njegov trud poln uspehov, je njegova zadovoljnost poplačana. Ko bo grozen vihar svetovne revolucije končan, bo tudi naš narod dobil to, kar je zaslužil in to je skupnost, edinstvo in svobodo.

Kar se mene tiče, se ne tolažim bog ve kako z besedo "evolucija". Mislim, da je beda na svetu edina stvar, ki se evolucionarno ne razvija, temveč zmedeno raste. Vendar pa ni mogoče odlagati vprašanja uboštva do nekakega bodočega družabnega reda: če je potrebno revščini pomagati, moramo to začeti takoj dones!

Vprašamo pa se, ali ima današnje človeštvo za to dovolj moralne moči in sredstev? Komunistem trdi, da bi bilo v tej socialni Sodomi dovolj popolnih, pravičnih ljudi. Toda v vsakem izmed nas sodomskih prebivalcev je vendarle še nekoliko pravičnosti in verujem, da bi se z nekoliko večjim trudom in z mnogimi dokazovanji mogli sporazumeti na neko določeno stopnjo pravične družabne ureditve. Komunistem trdi, da to ni mogoče. Komunistem sploh dvomi v človečansko vrednost večine ljudi. Toda tega ne bomo dalje obravnavali. Današnja družba se ni ravno raztrgala, ko je izvedla nekakšno zaščito brezposelnih, starčkov in bolnikov. Ne rečemo, da je to dovolj. Zame in za bedno pa je, da je družba mogla storiti vsaj toliko danes, in sicer takoj, ne da bi čakala slavni trenutek, ko naj bi se razvila zastava revolucije! Toda če verjamemo, da je vprašanje revščine naloga sodanjega časa, bi to pomenilo vsekakor, da nismo komunisti. Verjeti, da je danes bolj važen grizljaj kruha in utrinek ognja v peči kakor pa revolucija čez 20 let, pomeni imeti ustaljen nekomunistični temperament.

(Karel Čapek: "Zakaj nisem komunist")

DOPISI

Štandrež

Štandrež pri Gorici je dne 20. 1. 1945. ob petih popoldne obiskal tovariš Zločin, ki je baje prišel tam od Renč. Čemu neki je prišel? Razošodni Štandrežci sodijo, da je tovariš Zločin precej nevoščljivega značaja. Teško gleda nekam mirno življenje te vasi, kjer

ljudje po večini delajo in služijo po stari navadi, zvesti izročilom dedov: ljubo doma, kdor ga ima. Rad bi prinesel nekaj zmede v to mirno družinsko in vaško življenje, tako, da bi tudi Štandrežci vendarle enkrat čutili nekaj "svobode". To je bil vzrok njegovega nezaželenega obiska. — In ni še odnesel v begu izurjenih pet, ko se je že pojavil tovariš Strah, ki je blagohotno šepetnil terencem in redkim OFarskim simpatizerjem, naj namudoma hitijo iz vasi in naj nekaj večerov prenočijo drugje. Vsi so ubogali in okolica je gostoljubno sprejela pod svoje strehe vse štandrežke rdečkarje, da se jim ne bi moglo nič hudega zgoditi.

Ajdovščina

Vsak človek pri nas se danes izprašuje, kako je prišel komunizem k nam, kdo ga je prinesel in razsejal. Da si bomo bolj na jasnem, vam hočemo napisati o tej stvari nekaj pojasnil, za katere smo skoraj tri leta opazovali.

Kakor je znano, se je l. 1932 ustanovila ajdovska tekstilna tovarna in mnogo delavcev in delavk se je takrat preselilo v Jugoslavijo, večinoma pa v Maribor, kjer so vsi dobili zaposlitev. Živeli so precej udobno, pripadali pa so vedno tisti stranki, katera je bila na površju, obenem pa so gojili komunistično stranko, seveda potihom in na skrivaj.

Ko so pa Nemci l. 1941 zasedli Jugoslavijo, takrat so se začeli vračati nazaj v domače kraje, vsi prežeti s komunistično idejo. Ti ljudje, ki so se vračali v domovino, so dobili prvo pomoč na Rdečem križu v Ljubljani, toda niso dobili samo pomoč, ampak tudi funkcije in denarno pomoč za OFarsko propagando. Prišedši domov, so začeli pripovedovaje grajati, kako ničvredna in puhla je bila kraljevina Jugoslavija, da oni po vojni nočejo več take države, da hočejo imeti svobodno Jugoslavijo brez kralja Petra, se ve, da so že takrat mislili na sovjetsko republiko. Pozabili pa so na ugodnosti, katere so imeli in računali samo zahteve, kakor da bi bili pravi državljani. Kadar je klicala država pod orožje, se jih je malo od teh odzvalo pozivu, večinoma so bili sami skrivači in čakali okupatorja, da bi lažje in hitreje začeli s propagando, sedaj pa kažejo na druge, da so okupatorjevi blapci.

Kot prvi se je prikazal na obzorju neki Pepi Lemut, kateri je začel takoj sestavljati v

Ajdovščini in Štirijah rajonske in terenske odbore. Kot druga osebnost te klike je prišel iz Štajerskega neki Greif Martin (partizansko ime: Princ Rudi). Ta je organiziral le ožji krog.

Col

Tovarišica Vidmar Pepca iz Cola se je upijanila ob tolikih prijetnostih "rdeče svobode".

Seznanila se je kaj kmalu z nekim capinom, kateremu se je mudilo k poroki. Nič kaj prijetna "hajka" hrabrih tovarišev je zmešala poželjivi načrt mlademu paru.

Pepca je v naglici povežala v culo poročni "gvant" in ga izročila svoji sestrični tovarišici Bernardi, da ji pomore tja do svobodne Otlice.

Poroka se je vršila po OFarskih paragrafi in šegah pod smreko. Ker se pa tolika slavnost ne more vršiti brez domačih prič, sta prisostvovala obredu tovarišica Bernarda in njen pes "Turko". Med raznimi pogoji, ki so jih prebrali "rdeči nevesti", je bil tudi ta,

Sirite „Goriški list“

da poroka velja le šest mesecev; v slučaju slabega vedenja pa samo tri mesece.

Pa glej ga kleka! Pepca se je že za osmino prenajedla komunističnega raja. Najbrže ji niso šli v tek kosi volovskih in kravjih kož, katere tovariši v teh težkih časih na ognju smodijo in je baje to izvredna "rdeča slaščica".

Naj bo že, kakor boče. Tovarišica Pepca se je vrnila domov in, kakor pravijo hudobni ljudje, v sledečem sporedu: prvi je priteklo v vas "Turko", drug ali "prae Führer" (bil je menda najbolj vesel, ker ga niso ocvrli!) Sledila mu je družica Bernarda. Bolj pod noč pa najzadna "rdeča nevesta".

Odgovorni urednik: Dr. Milan Komar - Gorica

ZAHVALA

Družina Poberaj Maks se zahvaljuje vsem darovalcem cvetja in vsem, ki so spremili draga in nepozabnega

MAKSA

Sv. maša zadušnica za blagim pokojnim se bo brala v soboto 10. februarja t. l. ob 8 uri v cerkvi sv. Štefana v Solkanu.

Dr. Joža Lovrečič:

ZGODOVINA SLOVENSKE BESEDE V POSOČJU

21

In komur ni bilo še zadosti, zadene ga Habakukova usoda: duh leta 1848 ga zgrabi za lase in nolen volens mora biti domorodec.

Tako je označil Andrej Marušič v „Novicah“ prebujenje v Posočju, ko je povsod odmeval klic po Združeni Sloveniji.

Podobno je tedaj pisal v ljubljansko „Slovenijo“ iz Gorice Andrej Winkler, proročajoč o „Slavjanskem bravnem društvu“. Hvaleč duha novega časa, ki je zbudil preteklim dobam neznanu življenje, in poudarjajoč, da so njegovi oživljajoči, blagoslovni žarki vneli posebno „Slavljane, ki so več ko drugi pod jarmom despotije ječali in po vsaki ceni oni hočejo dovoljeni pravici do narodnosti veljavnost dati“, nadaljuje: „In ob najskrajnejši meji proti laškimi deželam nismo rok križem držali in smo ustanovili društvo, ki ga v tem mestu ponajveč z nevoščljivostjo gledajo. Udje so večji del častivredni učeni možje, zraven teh pa tudi mladeniči goriških učilišč, čvrsti in vneti spoznavavci Slovanstva“ V prvem letu je imelo to društvo že 160 članov in je 1849 nastopalo tudi z zahtevami na razna ministrstva, da hočejo v Posočje slovensčine zmožnih sodnikov in drugih uradnikov ter naj se slovenske vloge slovenski rešujejo.

V prvem letu ustavnega življenja so tudi zastopniki Posočja — Anton Černe, Anton Gorjup in J.

Doljak — na Dunaju in v Kromerizu delali soglasno z drugimi slovenskimi poslanci za narodne pravice v duhu slovenskega programa.

Ta čas so „Novice“, „Slovenija“ in tudi „Zgodaja Danica“ prinašale mnogo dopisov z Goriškega. V vseh se kaže enodušna želja, da bi se država tako upravno razdelila, da bi bili vsi Slovenci skupaj, torej tudi Posočje in še Beneška Slovenija. Do tega, kakor vemo, ni prišlo. Namesto Združene Slovenije smo dobili posamezne dežele, v katerih naj bi Slovenci še vedno bili zastopani kljub ustavno priznani enakopravnosti. Tako je postalo tudi Posočje — Goriška in Istra — že 1849 samostojna kronovina, dokler ni po prvem desetletnem absolutizmu z oktobrskim diplomom postala Goriška z Gradiščansko zase upravna enota, ki je 1861 dobila svoj deželni zbor in odbor, kjer je moralo vse do konca biti zastopstvo slovenske večine v manjšini, ker Dunaj ni imel smisla in čuta za pravičnost, kar se je pozneje nad njim tako bridko maščevalo.

Kljub temu, da se naše narodne zahteve iz leta 1848 niso izpolnile, je vendarle ostala prebujena narodna zavest, ki je ljudstvo ni več opustilo.

Povsod se je začelo kulturno gibanje. Poleg prvih društev so rastle ljudske šole, ki jih je vodila večinoma duhovščina iz Staničeve šole, in so budile ljudskega duha. „Pri javnih skušnjah se je po vseh tukajšnjih šolah tako lepo po slovensko bralo, pisalo in rajtalo, da je moral vsak iskren rodoljub z veseljem poslušati in z velikim upanjem navdati se. Posebno v Tominu, kjer je velika kantonska pravica in viši

deželna šola, so otroci vprico kantonskega komisarja in drugih gospodov zraven gladkega branja in rajtanja po slovensko zlagali in pisali tako lično in srčno, da je vsem pričujočim srce veselja igralo... in solze so mnogim pritekale, ko je na koncu deklica k učenkovi mizi stopila in v milem materinem jeziku z lepim govorom vse pozdravila...“ — iz Winklerjevih besed o mladeničih goriških učilišč, ki da so „čvrsti in vneti spoznavavci Slovanstva“, vidimo, da je potk slovensčine, ki je bila uvedena na gimnazij 1848 sicer le v tečaju z dvema tedenskima urama, pokazal že lep uspeh. Leta 1849 se je prijavilo v ta tečaj in delalo številno iz slovensčine tudi 80 bogoslovcev, katerih študij so pomnožili še gimnazijci višjih razredov. S tečajem in dvema urama pa se Goričani niso zadovoljili: bili so boj za slovenski učni jezik, a dosegli slovensčino le kot predmet, obvezen za vse razrede, kar je ostal vse do leta 1910, ko smo dobili v Gorici prvo državno slovensko gimnazijo. Zaslužnim profesorjem slovensčine, ki so bili Matej Pirc, J. Premru, Andr. Marušič in Andr. Respet, so v tej dobi sledili J. Šolar, Janko Pajk, Fr. Levec in drugi. Tudi realka se je ta čas izpopolnila. Na njej je učil slovensčino Fr. Zakrajšek, ki se je oglašal v „Novicah“ s pesmijo in dopisi, pričel v realnem izvestju pregled novejšega slovenskega slovstva, se pripravil, da bi izdal „Vilo slovensko“ in izdal zbirko pesmi „Lovor in cvetje“. Število slovenskih dijakov je bilo vedno večje in je prekašalo skupno število italijanskih, furlanskih in nemških gimnazijcev, medtem ko so bili slovenski realci vedno v manjšini.

(Dalje)